

Младен Лишанин
Институт за политичке студије, Београд

ЕМОЦИЈЕ У СВЕТСКОЈ ПОЛИТИЦИ

Приказ књиге: Доминик Мојси, *Геополитика емоција. Како културе страха, наде и понижења утичу на обликовање света*, Превод: Милица Чечур, Слио, Београд, 2012, 203 стр.

Један од аутора који су усталасали академску сцену када је реч о науци о међународним односима последњих година, свакако је француски професор Доминик Мојси. Дипломац Сорбоне и Харварда, један од оснивача Француског института за међународне односе, шеф Одељења за геополитику Европског колеџа у Варшави, професор на Институту за политичке студије у Паризу, представља једног од најистакнутијих представника савремених француских – неконвенционалних – приступа изучавању светске политике. Осим формалних референци, за његов академски развој важна је и чињеница да је био пријатељ и сарадник Ремона Арона, једног од највећих француских теоретичара међународних односа, а данас и чувеног харвардског професора Стенилија Хофмана. Према Мојсијевим речима, управо га је Хофман подстакао да колумну објављену 2006. године за *Project Syndicate*, под насловом „Емотивни сукоб цивилизација“, прошири и наредне године у есејској форми објави у часопису *Foreign Affairs*.¹⁾ Тај чланак је изазвао велику пажњу у стручној јавности и Мојси је након тога одржао велики број предавања на тему емоција у савременој светској политици. Слушалац једног од предавања био је уредник у угледној издавач-

1) Видети: Dominique Moïsi: „The Clash of Emotions“, *Foreign Affairs*, January/February 2007, pp. 120-130.

кој кући *Random House*. Мојси је прихватио његов предлог да већ проширени првобитни чланак додатно допуни и преточи у књигу. Тако се 2009. године појавило прво, енглеско издање *Геополитике емоција*.

На почетку треба нагласити да Мојси не користи термин „геополитика“ у класичном смислу. За њега то није приступ који полази од географске детерминисаности (међународно)политичких процеса. Није реч чак ни о „проширеном“ концепту који у новије време доноси тзв. критичка геополитика. За Мојсија, геополитика је заправо синоним за науку о међународним односима. Према речима самог аутора, из телевизијског интервјуа датог холандској мрежи ИКОН,²⁾ геополитика јесте „истраживање интеракције различитих актера међународног система“. Питање на које Мојси својом студијом покушава да одговори налазимо у поднаслову књиге. Његова је намера да истражи како културе страха, наде и понижења утичу на обликовање света. Другим речима, да ли, у којој мери и на који начин преовлађујућа осећања унутар одређеног народа или региона утичу на сукобе који потресају свет и тиме одређују понашање актера међународне политике? „Емоције су“, каже Мојси, „попут холестерола, и добре и лоше. Проблем је пронаћи прави баланс“ (стр. 10). Проучавање „емоција које обликују свет“ нужан је предуслов разумевања начина на који свет функционише. Као три такве емоције, Мојси види страх, наду и понижење. Издваја их као емоције које су „повезане с појмом поверења, као одлучујућим фактором у начину на који нације и народи одговарају на изазове с којима су суочени, као и како се односе једни према другима“ (стр. 19). При томе, страх види као одсуство поверења, то је страх од садашњости уз очекивање још опасније будућности. Нада је, према Мојсију, показатељ поверења, односно вера у светлију будућност. Понижење је „нарушено поверење оних који су изгубили наду у будућност“, оно превладава када је „контраст између ваше глорификоване прошлости и фрустрирајуће садашњости превелик“ (стр. 19). Ове емоције се јављају у различитим мерама у различитим регионима. Мојси сматра да су поједностављена тумачења света, било позитивна као у Фукујамином случају, било негативна као у случају Хантингтона,³⁾ опасна, и да укључивање емотивне равни

2) Видети: <http://www.hetvermoeden.tv/lux/Uitzending.aspx?lntEntityId=484>.

3) Треба, међутим, нагласити да су Мојсију Хантингтонови погледи недвосмислено ближи од Фукујаминих, па тако и његов првобитни чланак на ову тему носи наслов „The Clash of Emotions“, реферирајући на тај начин на Хантингтонов чланак „The Clash of Civilizations“ из 1993. године, такође објављен у часопису *Foreign Affairs*.

у анализу доприноси слојевитијем и целовитијем разумевању глобалних процеса.

Несумњиво најзначајнији елемент контекста у коме се одвијају савремени светски процеси јесте глобализација. Мојси у њој препознаје својеврстан парадокс: док се својим великим делом одвија кроз американизацију, истовремено је обележена и до сада невиђеним успоном Азије. Истовремено, настају и нови, међусобно битно различити центри моћи и утицаја, што Мојси назива „асиметричном мултиполарношћу“. Док је двадесети век био био „амерички век и век идеологије“, двадесетпрви век се помаља као „азијски век и век идентитета“ (стр. 28). У тим околностима, у контексту глобализације, „однос с Другим постаје битнији него икада“ (стр. 34). То је и функција емоција: оне су „важне, јер утичу на ставове народа, на односе између култура и на понашања нација“ (стр. 44). Када је реч о методама истраживања емоција, као прилично неухватљивог предмета у политичким наукама, Мојси се често опредељује за тзв. интуитивну методу, заснивајући своје ставове и судове на сопственим боравцима у одређеним регионима, као и на интеракцији са припадницима различитих заједница. Поред тога, тамо где је то могуће, служи се и егзактним подацима и резултатима истраживања, попут оних која спроводи истраживачки центар *Pew*.

Прва од значајних емоција којом се Мојси бави јесте нада. Она је у највећој мери присутна у Азији (под тиме Мојси подразумева југоисточну Азију и Далеки исток, изузев Јапана). Нада се заснива на самопоуздању, односно вери у сопствене могућности и свести о контроли над сопственим животом. У овоме је Мојсијев концепт наде близак Веберовој „протестантској етици“.⁴⁾ Данас се нада сели из спиритуалне у материјалну сферу, али и са запада на исток, па су њени главни носиоци у међународном систему, упркос бројним изазовима (сиромаштво, епидемије, екологија, итд.) и међусобним различитостима, Кина и Индија. Мојси прихвата израз којим их означава индијски публициста Џајрам Рамеш – *Chindia*, чиме се, поред осталог, наглашава њихова међузависност. „Могло би се чак рећи да *Chindia* представља поуздану основу за глобалну наду управо зато што њени лидери својом мисијом *не* сматрају да свет сачувају од сила зла (као што је то сматрао Џорџ Буш) или да

4) Макс Вебер: *Протестантска етика и дух капитализма*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1968.

успостављају етичке, друштвене и културне норме (као што то понекад чини Европа)⁴ (стр. 71).

Мојси признаје да би била грешка назвати целу Азију „континентом наде“. Као изузетке наводи, на супротним половима, Јапан и Пакистан. Јапан је, према Мојсију, захваљујући пре свега давном економском успону, „превазишао“ врсту наде која карактерише остатак континента. Због тога је, а услед бројних сличности са западним друштвима, Јапан доспео у сферу у којој превладава страх – пре свега од заостајања за континенталним конкурентима и од великих природних катастрофа. Истовремено, остатак континента и даље види Јапан као посебан, изолован ентитет, делом због географске одсечености, а делом због историјског наслеђа, посебно у делу везаном за Други светски рат.⁵ Пакистан, са друге стране, још није остварио услове за прелазак у „културу наде“. У деловима пакистанског друштва постоје „наговештаји модерности“, али му предстоји дуг пут у превазилажењу насиља и фундаментализма.

Култура понижења заступљена је у највећем делу арапског и уопште исламског света, дакле пре свега у северној Африци и на Блиском истоку. Понижење је заправо немоћ (стр. 73), свест о томе да будућност контролише Други. Основни корен понижења јесте „опадање историјског значаја“, односно контраст између „глицификоване прошлости и фрустрирајуће садашњости“. Ригидни, углавном недемократски режими један су од главних узрока овог опадања арапског света, док тероризам почива на објективној ускраћености широких слојева становништва. Понижење је посебно негативан фактор када је реч о израелско-палестинском сукобу, мада може имати и одређени проактивни потенцијал. Наиме, осећај понижења може бити употребљен као дипломатско оружје. Арапи су га користили против бивших колонија, док га Израелци и данас врло успешно користе против Европе.

Одељак о култури понижења био је мета највећег броја критика упућиваних, како са методолошког тако и са идеолошког становишта, књизи *Геополитика емоција*.⁶

5) Занимљиво је приметити да ово Мојсијево инсистирање на Јапану као „посебном случају“ или „изузетку“ у азијским оквирима, такође у великој мери подсећа на Хантингтона и његово издвајање Јапана из Азије, као сасвим засебне цивилизације. Видети: Семјуел Хантингтон: *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*, ЦИД, Подгорица – Романов, Бања Лука, 2000.

6) Видети: Michal Onderčó: „Review: The Geopolitics of Emotion“, Asociace pro mezinárodní otázky [online], 17.08.2009. Доступно на: <http://www.amo.cz/publikace/review-the-geopolitics-of-emotion.html> (приступљено 10. 11. 2012.)

У западном свету преовлађује култура страха, а основни узрок томе је чињеница да Запад, први пут после неколико векова, више не представља недвојбеног предводника светских трендова и процеса. Проблеми са европским идентитетом, безбедносним претњама у виду тероризма или крахом финансијско-економских система, чине да страх на Западу поприма паралишуће размере. Убрзо након пада Берлинског зида (што је догађај који Мојси сматра врхунцем осећања наде на Западу), уследио је распад Југославије, који је у европско двориште донео бруталан рат и распршио оптимизам и наду. Од тада се у Европи поново јавља страх од Другог, што је посебно уочљиво када је реч о евентуалном приступању Турске Европској унији.

У Сједињеним Америчким Државама, дошло је до извесног буђења наде приликом избора 2008. године, када је, према Мојсијевим речима, Барак Обама био кандидат наде, а Џон Мекејн кандидат страха. У годинама пре тога, администрација Џорџа Буша је срозала углед Америке у свету до незапамћених размера, а терористички напади 11. септембра 2001. године били су само подсетник на рањивост државе. Распрострањена култура страха се у великој мери негативно одразила и на трансатлантске односе.

Посебан одељак Мојси посвећује такозваним „тешким случајевима“. То су државе у којима су, у различитим комбинацијама, присутни и страх и нада. Мојси пре свих издваја Русију и Иран, а затим Израел. Мојсијево тумачење јесте да је узрок израелског односа према Палестинцима сећање на сопствене велике жртве у Другом светском рату, које Израелце чини у великој мери имуним на патње других (стр. 153). Ова теза је доживела доста критика као неодмерена и, у најмању руку, контроверзна. Међу тешке случајеве спадају још и Африка и Латинска Америка. Једна од замерки које се могу упутити *Геополитици емоција* јесте то што се аутор није додатно посветио овим „тешким случајевима“, који су, чини се још индикативнији и на још уверљивији начин би допринели потрази за одговором на истраживачко питање из поднасловa књиге.

У поглављу под називом „Свет у 2025.“, Доминик Мојси разматра два могућа сценарија за будућност. Према негативном сценарију, у наредним деценијама ће превладати страх и свет ће се наћи на ивици катастрофе. Распламсавају се нови ратови на Блиском истоку и ободима Европе, јачају сецесионистички покрети, Кина улази у сукоб са Тајваном, ЕУ се распада а Америка повла-

чи у изолационизам. Африка тоне у сукобе, док у Латинској Америци долази до економскиг краха и јачања војних хунти. Ово је сценарио према коме се „сукоб цивилизација (...) од провокативне интелектуалне конструкције претворио у самоостварујуће пророчанство“ (стр. 167). Позитивни сценарио подразумева уједињену Европу (са целокупним Западним Балканом у њеном саставу), реформисане Уједињене нације, окончан израелско-палестински сукоб, нову улогу Америке у свету („У својству старијег партнера а не јединог арбитра и светског полицајца“), уједињену Републику Кореју, препорођену Африку, те MERCOSUR као латиноамерички пандан Европској унији.

Ово су два идеалтипска сценарија и Мојси признаје да се највећи број ових догађаја неће догодити. Закључак књиге, у коме Мојси покушава да одговори на питање „Шта би требало учинити?“, несумњиво је најслабији део студије. То је и разумљиво; у политичким наукама уопште, а у науци о међународним односима посебно, далеко је лакше поставити право питање него наћи прави одговор на њега. Мојси је, попут многих истраживача међународних односа, далеко вештији у постављању дијагнозе него у одређивању одговарајуће терапије. Фразе о спремности на промене, нужности развоја знања, оптимизму уз смисао за трагику („ја сам реалан човек у свету идеалиста, али могу да будем и идеалиста у свету реалних људи“), једноставно нису довољно добар одговор на више него комплексна питања која ова студија поставља, сликајући прилично суморну слику савременог света. Међутим, Мојсијева студија свакако пружа један неконвенционалан и иновативан увид у глобалне политичке процесе, осветљавајући област која је углавном измицала проучаваоцима међународне политике. Уколико би будућа издања књиге уважила неке од многобројних критика које су аутору упућиване током година, можда ће *Геополитика емоција* моћи да се назове капиталним делом у науци о међународним односима.

Овај рад је примљен 18. октобра 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 3. децембра 2012. године.